

**НАУКОВИЙ ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ
І ЛІНГВОДИДАКТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

У статті розглядається науковий текст, його ознаки і функції з позицій лінгвостилістики і лінгводидактики.

Ключові слова: лінгвостилістика, лінгводидактика, науковий стиль, науковий текст, компетенція, формування фахової компетентності.

This article presents scientific text, it's signs and functions from the lingo-stylistic and lingo didactic points.

Key words: lingo-stylistic, lingo didactic, scientific style, scientific text, competence, forming of professional competence.

За роки навчання студент-філолог університету має набути визначені змістом Державного освітнього стандарту і навчальних програм базові фахові знання, уміння і навички, сформувані творче, аналітичне мислення, виробити мовне чуття і філологічний смак, оволодіти методологією і методикою роботи у фахових сферах, розвивати потребу наукового пошуку та самовдосконалення. Стосовно філологічного фаху – це навчання і викладання мови й літератури у середній і вищій школі, редагування і видавнича справа, літературна мовотворчість, наукова мовознавча діяльність, переклад, дипломатичне, законодавче, адміністративно-управлінське спілкування та інш.

Майбутній учитель української мови і літератури має бути сформованою високоосвіченою мовною особистістю з широким колом фахових інтересів. Тому система професійної підготовки філолога повинна спрямовуватися на формування фахової компетентності, в основі якої покладаються методологічні, лінгвістичні, мовленнєві (мовнокомунікативні), лінгвокультурологічні, літературознавчі, соціолінгвістичні та лінгвопрагматичні компетенції, збагачені психолінгвістичною, інформаційною, педагогічною, дослідницькою, методичною, управлінською, інноваційною, технологічною компетенціями. Це досягається використанням можливостей багатьох мовознавчих і психолого-педагогічних наук.

З-поміж мовознавчих дисциплін, які вивчають студенти філологи, лінгвостилістиці належить особливе місце [9]. Воно визначається тим, що стилістика охоплює функціональний аспект природи та семантики мовних одиниць і їх форм, реалізацію мовної системи в усному і писемному мовленні, у текстах різних типів, що й складають мовно-соціальну дискурсологію. “Стилiстика нiби проростає через усi рiвнi мовної структури й обирає матерiал стилiстично маркований або такий, що має стилiстичнi потенцiї” [5, с. 3].

Розуміння стилістичного потенціалу мови вкрай важливе для кожного мовця, для тих, хто обирає собі лінгвістику як фах, зрештою для всіх, хто любить свою мову, дбає про культуру мовного спілкування.

Стилiстику лiнгвiсти часто називають вершиною науки про мову, тому що глибокими є тiльки тi знання конкретної мови, якi уже трансформованi у стилiстику цiєї мови, у володiння мовою, в умiння i навички стилiстично диференцiювати мовний матерiал вiдповiдно до потреб спілкування, iнтенцiї мовця, рольових характеристик комунікантів, умов і ситуації мовлення.

Роль стилістичної науки виявляється у важливості тих завдань, які вона ставить перед мовцями і які вони покликані здійснювати. Як завершальний навчальний курс у

циклі лінгвістичних дисциплін стилістика української мови підсумовує, узагальнює і систематизує знання про весь курс сучасної української літературної мови, зокрема про її найважливіший – функціональний аспект. Мова живе доти, доки вона функціонує. Вивчати функціональний аспект мови означає вивчати її сутність. Недаремно Р. Будагов зазначав: “...Стилiстика – “душа” будь-якої розвиненої мови” [1, с. 101].

Стилiстика національної мови як лінгвістична наука і навчальна дисципліна досліджує рівень сформованості і розвитку національної літературної мови, історичні етапи формування стилістичних засобів (вчені вважають, що історія літературної мови – це історія її стилів). Її предметом є основні і характерні для сучасного стану виражальні ознаки мови; історично-описові, експресивні та функціональні стилі мови, стильова і жанрово-стилістична диференціація мовних одиниць і їх форм; стильові і стилістичні норми; природа мовомислення, багатство і різноманіття лексичних засобів мови; етика, естетика і культура усного та писемного мовлення. Стилiстика мови акумулює в собі елементи загальнонаціональної вербальної і художньої культури та водночас передає їх іншим видам і формам культурної сфери.

Для студентів вищого навчального закладу робота з текстами наукового стилю має особливе значення. Адже жодним фахом не можна високопрофесійно і творчо оволодіти, не знаючи його наукових підвалин, основ таксономування знань, нагромаджених попередниками і закріплених у живій мові і її науковому стилі [8, с. 39-44]. Саме науковий стиль обслуговує наукову і професійно-виробничу діяльність, науково-технічний прогрес суспільства, сферу освіти, мови і навчання. Головне призначення наукового стилю – вбирати і систематизувати найвніше і наукове пізнання світу, служити для повідомлення результатів спостережень і досліджень, розробки і доведення теорій, формулювання тез обґрунтування гіпотез, концепцій і класифікацій, пояснення предметів, процесів і явищ, нагромадження і систематизації знань, дефініції понять і викладу матеріалу, представлення наукових даних суспільству [8, с. 7-9]. Все це сприяє формуванню навичок майбутнього вченого-дослідника, і високоінтелектуального професіонала. Тому у вищих навчальних закладах починати роботу бажано з ознайомлення студентів з науковим стилем, типами і видами наукових текстів.

Загалом науковий стиль характеризується як функціонально-стилістична сукупність мовних засобів, елементи якої становлять певну невизначену можна сказати – незамкнену множину, оскільки саме він майже щоденно поповнюється неологізмами – термінами і словосполученнями. При цьому стилеутворюючі елементи не співвідносні з елементами системи мови. Останні беруть участь в утворенні перших; ця участь полягає у комбінуванні елементів системи мови (усіх ярусів) і у створенні специфічних ланцюгів при реалізації стилю у мовленні [5, с. 307].

Науковий стиль і зокрема наукові тексти, що його репрезентують, характеризуються такими ознаками: предметність, понятійність і об’єктивність, логічна послідовність і узагальненість; однозначність, точність і лаконічність; доказовість і переконливість; аналітизм, синтезування; аргументація і спростування; пояснення причинно-наслідкових відношень і висновкування. Цими ознаками формується висока інформативність, композиційна чіткість і стереотипність текстів наукового стилю.

Гарному науковому тексту властивий напружений інтелектуальний динамізм, акцентованість на темі (предметі, об’єкті, ідеї, концепції) і можливості привернути увагу і думку читача (слухача) до проблеми та спровокувати його активність до розуміння матеріалу і породження нового знання.

Концентрованість і стереотипність викладу матеріалу, загушеність семантичного змісту шляхом ощадливого використання мовних, передусім лексичних, засобів, композиційна чіткість тексту дисциплінують думку. Прикладом може бути такий текст М.П. Драгоманова “З усіх ознак національних, в котрих націоналісти бачать святощі, найясніша – мова. Вона й має найбільше практичної ваги, бо мова є спосіб, котрим люди розуміються, через котрий йде до людей освіта. От через це найбільша частина й

політичної справи національників зводиться до права певної мови в уряді, суді, школі, а надто в початковій... Тільки ж і важність мови не може доходити до того, щоб освічена людина дивилась на неї, як на святощ, вищу від людини. Мова мусить рости й перемінатись відповідно зросту людини. Мова не святощ, не пан людини, народу, а слуга його" [2, с. 188-192].

Текстам наукового стилю притаманні переважно іменні словосполучення, ускладнені однорідними членами речення, оповідна модальність, двоскладні речення, у яких суб'єкт і предикат експліковані субстантивами, повнота синтаксичної структури і завершеність висловлення.

Проте провідною і постійною ознакою наукового стилю є термінологічність, тобто обов'язкова наявність термінологічної лексики (термінів), термінологічних словосполучень, наукової фразеології. Природа наукового стилю така, що він, окрім власне українських термінів, більше або менше інтенсивно, але завжди запозичує як терміни лексичні одиниці з інших мов. Свого часу Л.В.Щерба зазначав, що інтернаціональна термінологія становить тканинну основу наукової мови [9, 251]. Видається так, що в сучасному глобальному й інформаційно-технологічному світі запозичена термінологічна лексика покриває уже і піткання тексту, а не тільки основу. Тому науковий стиль можна також вважати й інтерактивним.

Саме такі властивості і ознаки наукового тексту роблять його вдалим об'єктом для розробки цілого комплексу лінгводидактичних завдань з сучасної української мови, пов'язаних з аналізом терміноодиноць, виділенням нових тематичних груп термінів, виявленням одиниць, які представлені в межах нових галузей знань у зв'язку з розвитком терміносистем, дослідженням процесів термінологізації та детермінологізації. Передбачаємо, щоб аналіз семантики та етимології термінологічних одиниць іншомовного походження студенти філологи проводили, спираючись у міру потреби і можливості на базові знання іноземних мов (зокрема, англійської та латини).

Особливої уваги потребує актуалізація лінгвістичної та загальнонаукової, що діє у сфері лінгвістики, термінології, точне знання її, коректне використання, вміння доречно залучати паралельні і варіантні форми термінів, терміни-дублети. Для студентів практичні завдання з лексикології мають бути пов'язані з тематичними групами лінгвістичної термінології усіх рівнів мови: 1) фонетика *алофон, фонема, консонант, палатальність*; 2) словотвір *інтерфікс, аббревіація, суплетивізм*; 3) морфологія *субстантивація, ад'єктивація, інтер'єктиви, адвербіалізація*; 4) лексикологія *лексема, сема, семема, грецизм, латинізм, германізм*; 5) морфеміка *афікс, інфікс, морфема*; 6) синтаксис *предикат, синтагма, еліпс; аналітичний спосіб, синтетичний спосіб*; 7) лексикографія *гларій, реєстр, ремарка та інші*.

Робота з науковим текстом спрямовується на те, щоб розвивати у студентів філологів мовну майстерність і відчуття причетності та залученості у загальнонауковий процес і лінгвістичний дискурс.

Слід звернути увагу й на те, що наукові тексти з лінгводидактики й методики, окрім нової лінгвістичної термінології, останнім часом поповнилися такими термінопоняттями як *концепт, концептуальна картина світу; мовна картина світу, національно-мовна картина світу, ментальність; діалектна, літературна картина світу; загальномовна картина світу й індивідуальна картина світу; мовна особистість учня/студента, українськомовна особистість учня/студента, російськомовна особистість, полікультурна, іномовна особистість*.

Для формування мовностилістичної компетенції і виховання мовної особистості у студентів філологів правильне розуміння і використання цих понять має надзвичайно велике значення.

Ментальність як внутрішня готовність людини до саморозуміння і діяльності у певному соціокультурному середовищі проявляється у складі розуму і психіки, мовомисленні, манері сприймання і почування. Вона є внутрішньою опорою особистості.

Мовна особистість на лінгвокогнітивному рівні характеризується ментальністю (особливістю світосприймання і почування, реакції, мовомислення), інтелектом (розумом, набутком знань, потужністю мислення), світоглядом і світорозумінням, базовими цінностями (ціннісними орієнтирами, головними серед яких є духовні), культурним рівнем (надбанням загальнолюдської і національної культури).

Визначальною рисою мовної особистості є її вміння усвідомлювати й осмислювати свій стан, становище і роль у суспільстві, готовність до навчання, виховання і діяльності, об'єктивного оцінювання, до мисленнево-мовленнєвої діяльності, продукування текстів відповідно до мотивації, задуму, умов і ситуації спілкування.

У мові (мовленні) конкретної людини найповніше представлена її індивідуальна мовна картина і співвідносно різною мірою національна та загальнолюдська.

Лінгвостилістика української мови допомагає глибше пізнати матеріальну природу і суспільну сутність мови, зв'язок структурного і функціонального аспектів усіх її рівнів, особливості формування і тенденції історичного розвитку функціональних стилів української літературної мови. Вона досліджує і показує світові невичерпну виражальну силу мови, її художньо-естетичну цінність, її віковічні надбання. З усіх лінгвістичних дисциплін тільки стилістика зосереджує увагу на тому, що можливості творчого використання мови закладені уже в ній самій. Проте реалізація її творчих можливостей залежить і від мовотворчої здатності мовця, – викладача і студента, від сформованості у них лінгводидактичних компетенцій, від розвитку особистості і багатства культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будагов Р.О. Литературные языки и языковые стили. – М., 1967.
2. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу // М.П.Драгоманов. Літературно-публіцистичні праці у двох томах. – Т.2. – К.: Вид-во “Наукова думка”, 1970. – С. 188-192.
3. Дудик Н. Науковий стиль і сучасні термінологічні проблеми // Українська мова: з минулого в майбутнє: Зб. праць, поданих на наук. конференцію. – К.: Інститут української мови НАН України, 1998. – С. 124-126.
4. Єрмоленко С.Я. Науковий стиль. Енциклопедія Українська мова. – К.: “Українська енциклопедія”, 2000. – С. 372-373.
5. Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: Структура наукового тексту. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1970. – 307 с.
6. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови. – К., 2005. – 463 с.
7. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). – К.: ТОВ “Міжнар. фін. агенція”, 1997. – 303 с.
8. Непийвода Н.Ф. Науковий стиль як нейролінгвістичний код // Мовознавство. – 1997. – №2/3 – С. 39-44.
9. Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / За ред. д-ра філол. наук, проф. С.Я. Єрмоленко. – К.: Грамота. – 2007. – 368 с.